

Naar een nieuwe indeling van de Nederlandse natuurhistorische musea

door
Jelle W.F. Reumer

Tijdens een druk bezochte bijeenkomst in het Fries Natuurmuseum in Leeuwarden werd op 15 mei 1998 het eerste exemplaar van het rapport *VERZAMELDE NATUUR, de Natuurhistorische Collectie Nederland* overhandigd aan een vertegenwoordiger van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen. Daarbij vond een symposium plaats over het verzamelen door natuurhistorische musea. Vooral het Wat, Wie en Waarom stonden daarbij centraal. We kunnen tenslotte niet zomaar alles gaan of blijven verzamelen, en zeker niet als dat in andere musea ook al gebeurt. Er moeten keuzes gemaakt worden. De lezingen en voordrachten gingen met name in op deze kwesties. Onze directeur, Jelle Reumer, hield een voordracht met de cryptische titel 'Van RK naar NH, een museale bekering'. RK en NH staan daarbij niet voor Rooms-Katholiek en Nederlands Hervormd, maar voor Regionaal Kernmuseum en Natuur Historisch. De vraag die centraal stond in de voordracht is of de Regionale Kernmusea zich niet beter kunnen bundelen tot een aantal goede Regionale Natuurhistorische Musea. Hier volgt de tekst van deze voordracht.

Discussiestof

Het rapport *VERZAMELDE NATUUR, de Natuurhistorische Collectie Nederland*, waarvoor vijf jaar geleden het eerste idee werd aangedragen, is verschenen. Hard werken van de samenstellers heeft geleid tot een eerste overzicht over de collecties van een complete Nederlandse museumsector. Een fraai resultaat, waarmee we onszelf als natuurhistorische musea mogen complimenteren. Maar nu? De bedoeling van de nota is het dienen als discussiestof en het gelijktijdig aandragen van gegevens om die discussie te voeden. Hoewel we in een land leven waar veel nota's, rapporten en discussiestukken worden geprodu-

ceerd, en waar bijna evenveel bureaulades aanwezig zijn om deze vervolgens in te laten verdwijnen, wil ik ervoor pleiten dat de fraai vormgegeven nota binnen afzienbare tijd zal zijn stukgelezen, uit de band valt, vol aantekeningen staat, ezelsoren heeft en er in het algemeen goed beduimd uit ziet. Want in dat geval hebben wij er wat mee gedaan en de samenstellers hun werk niet voor niets. Wat mij betreft staat het belangrijkste dan ook op de bladzijden waar zich de conclusies en aanbevelingen bevinden. Alles wat eraan voorafgaat, is interessante achtergrondinformatie, alles wat erna komt is munitie voor de discussianten. Het gaat om de conclusies en aanbevelingen, en dan vooral natuurlijk om de discussie over die conclusies en aanbevelingen. En ziet: als er een discussie gevoerd moet worden wordt ondergetekende uitgenodigd om iets te komen zeggen. Over de Regionale Kernmusea, zo luidde de opdracht van de organisatoren. En zo luidt ook aanbeveling nummer 1:

De definitie van Regionale Kernmusea is gebaseerd op criteria zoals die destijds golden toen het toenmalige Ministerie van WVC deze musea, voornamelijk op grond van hun rol in de Natuur- en Milieueducatie financieel steunde. Deze term

Harry Wijnandts (links)
overhandigt het rapport
'VERZAMELDE NATUUR'
aan Wim Bloembergen,
hoofd roerend erfgoed,
Ministerie OC & W.

(foto: J. Fokkema)

verdient een geactualiseerde en versterkte invulling, niet alleen vanwege de bijzondere regionale rol van de musea, maar vooral ook op basis van de aanwezige specialismen in het collectiebeleid. Regionale Kernmusea kunnen ten opzichte van de nationale instellingen een belangrijke rol spelen bij de 'verdichting' van de collectie in Nederland voorkomende soorten. Het sectiebestuur Natuurhistorische Musea van de Nederlandse Museum Vereniging dient het voortouw te nemen in een nieuwe en actuele invulling van het begrip 'kernmusea', waarbij het belang van de collecties en het collectiebeleid een meer centrale rol speelt, bijvoorbeeld in termen van concentratie en/of specialisatie'.

Aan één ding is al bij voorbaat voldaan: het sectiebestuur heeft het voortouw genomen door vandaag (15 mei) dit onderwerp te agenderen. En we moeten dus nu een nieuwe en actuele invulling geven aan de Regionale Kernmusea, met de collectie als spil waar veel om draait.

De Minister van WVC, Eelco Brinkman, publiceerde in 1982 de nota 'Een zaak van leven en dood', een – zoals dat zo formeel heette – concept-beleidsnota ten aanzien van de natuurhistorische musea. Juli 1982. In deze nota werd de kreet 'Regionaal Kernmuseum' geïntroduceerd, zijnde natuurhistorische musea die zich binnen hun regio bezighouden met natuurhistorische museale activiteiten. Er werden er 13 aangewezen als zodanig, en nog steeds hanteren we dat lijstje: Groningen, Leeuwarden, Zwolle, Denekamp, Enschede, Nijmegen, Texel, IJmuiden, Rotterdam, Oostkapelle, Tilburg, Eindhoven en Maastricht.

Regionale indeling?

Laten we die regionale indeling eens analyseren:

Er zijn er drie in het Noorden des lands:

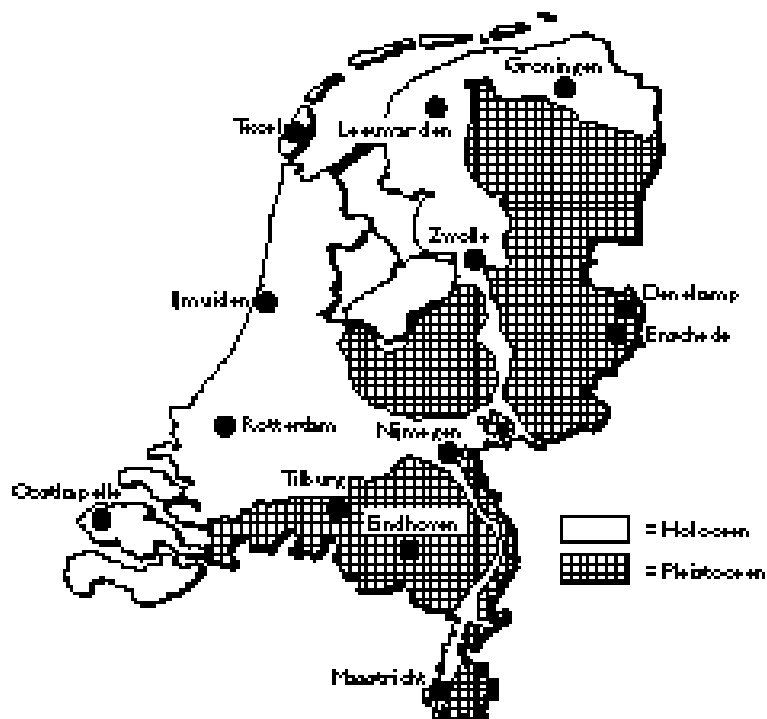
Groningen, Leeuwarden en Texel, die zich alle drie richten op het gebied van duinen, wadden, zeeklei en kwelders.

Er zijn er vier bij het kustgebied in de buurt: Texel, IJmuiden, Rotterdam en Oostkapelle; alle vier, Rotterdam wellicht iets minder, gericht op de Noordzee, het strand, de duinen en de strook daarachter.

Er zijn er drie in Overijssel, twee daarvan (Denekamp en Enschede) op kruipafstand van elkaar in het Twentse land.

Vier liggen er langs de grote rivieren: Maastricht, Nijmegen, Zwolle en Rotterdam. Zij houden zich bezig met het fluviaale gebied.

Tilburg, Enschede, Denekamp, Maastricht,

Nijmegen en Eindhoven liggen op het Pleistocene. De overige zeven liggen op het Holoceen.

De geografische verspreiding van natuurhistorische musea met het predikaat 'Regionaal Kernmuseum'.

(illustratie: Jaap van Leeuwen)

Snapt u nu nog iets van een regionale specialisatie? Het aantal van dertien doet vermoeden dat er wellicht een soort provinciale indeling aan ten grondslag ligt, vergelijkbaar met de provinciaal archeologen. Dat is dus ook niet het geval, want Overijssel is dan overbedeeld met drie RK musea, terwijl Drenthe, Utrecht en Flevoland dan ernstig zijn gedepriveerd. Ik vermoed dus dat er anno 1982 gekeken is naar de omvang van de instellingen, en dat het lullig werd gevonden om dan Enschede wél en Denekamp niet te kwalificeren, of omgekeerd, en dat er dus gekomen is tot een indeling die zowel politiek geografisch, biogeografisch, als geologisch kant noch wal raakt. Ik kom zo tot mijn eerste constatering: *De Regionale Kernmusea zijn niet goed regionaal ingedeeld.*

Zo hóórt het ook

Het verzamelen dan. Dezelfde Minister van WVC, Brinkman, antiperistalteerde in 1985 in een nota met de korte titel 'Museumbeleid' de volgende volzin: 'De natuurhistorische musea verzamelen, beheren, onderzoeken en presenteren collecties en voorwerpen uit de levende en 'dode' Natuur'. De nota ging verder grotendeels over de toenmalige Rijksmusea, zoals Teylers

Museum. De term 'Regionale Natuurhistorische Kernmusea' komt er wel in voor, maar niet in een beleidskader. Toch is het in één klap duidelijk dat een natuurhistorisch museum voorwerpen uit de natuur verzamelt, beheert, onderzoekt en presenteert. De definitie is duidelijk een kloon van de bekende ICOM-definitie uit 1974, die stelt dat een museum voorwerpen 'verwerft, behoudt, wetenschappelijk onderzoekt, presenteert en hierover informeert voor doeleinden van studie, educatie en genoegen'. De collectie staat dus centraal! Er wordt primair verzameld en beheerd; alle andere activiteiten zijn afgeleid van de collectietaak en – ik zeg het maar duidelijk – zo hóórt het ook. Musea die niet primair en actief verzamelen zijn geen museum, maar een kunsthall of een bezoekerscentrum.

Wie schetst dus mijn verbazing, toen ik in 1991 de nota 'Van natuurbeleven tot overleven' onder ogen kreeg, het toenmalige beleidsplan van het Natuurmuseum Groningen. Daarin stond op pagina 10: *'De hoofddoelstelling (...) is de structurele inbedding van natuur- en milieueducatie in het basisonderwijs in de gemeente Groningen'*, op pagina 14: *'De hoofddoelstelling (...) is het bereiken van structurele aandacht voor natuur- en milieueducatie binnen met name de vakken biologie, natuur- en scheikunde, aardrijkskunde en economie'* en tenslotte op pagina 26: *'In het Natuurmuseum Groningen wordt zo goed en zo kwaad als dat gaat een collectiebeleid gevoerd. Het krappe budget en de geringe formatie dwingen ons echter aan deze, op zich belangrijke taak, een minimum aan tijd en aandacht te besteden.'*

Het is gelukkig al weer acht jaar geleden geschreven en ook niet meer aan de orde bij de huidige directie van het museum in Groningen, maar u leest het goed: een als Regionaal Kernmuseum gekwalificeerde instelling die weigerde te doen wat minister Brinkman en het ICOM vonden dat ze moesten doen, namelijk verzamelen en beheren!

Schamen we ons?

Een zichzelf respecterend museum heeft een actief verzamelbeleid. Wat dat betreft geeft de nieuwe nota 'VERZAMELDE NATUUR' buitengewoon boeiende informatie. Op pagina 15 staat dat 20 van de 34 musea (59%) tenminste deels actief verzamelen. Dat betekent dus tegelijkertijd dat 41% dat niet of nauwelijks doet. Dat geeft te denken. Achter in de nota hebben de meeste musea een samenvatting van hun collectiebeleid gegeven, door hen zelf geschreven. Van de RK musea die daarin hun zieleroerselen bloot geven vermelden

de meeste dat ze óf alleen 'passief', óf 'niet actief' verzamelen (voor zover daar verschil in zit). Alleen het Natuurmuseum Rotterdam – en daarvoor ben ik bij deze redenering helaas niet geheel onbevooroordeeld – geeft aan actief te verzamelen én ook wetenschappelijk onderzoek actief te stimuleren (ik heb 't hier uiteraard niet over de nationale en de universitaire musea, die hierin een duidelijk actiever beleid voeren). Hoe zou dat komen? Waarom geven 12 van de 13 RK musea aan dat ze de meest primaire museale taken: verzamelen, beheren en onderzoeken maar een beetje verkwanselen? Of althans er geen eerste prioriteit aan te hechten? Schamen we ons als musea dat we musea zijn?

Op dit moment is de museumregistratie van start gegaan, voornamelijk in Noord-Holland en Zuid-Holland, maar de rest van het land zal in rap tempo volgen. Ik ben als adviseur betrokken bij de beoordeling van de musea in Noord-Holland en ik kan dus vanuit enige inside-knowledge opmerken dat instellingen die zich museum noemen, maar die zich niet primair richten op en rond de collectie, hun museale status zullen kwijtraken. Een museumboerderij met vooral beleid aangaande de instandhouding van het pand is geen museum, ondanks de zich erin bevindende karntonnen en ploegscharen. Een bezoekerscentrum met vooral een voorlichtingsfunctie is geen museum, ondanks de er tentoongestelde opgezette konijntjes en regenwulpen. Ik geef toe dat dit geen direct schrikbeeld is voor de 13 RK musea, maar een aantal van ons is gevaarlijk opgeschoven in de richting van een bezoekerscentrum of een Natuur- en Milieu Educatie Centrum. Zo kom ik tot mijn tweede constatering: *De Regionale Kernmusea zijn niet allemaal even consequent bezig met hun museale basistaak verzamelen, beheren, wetenschappelijk onderzoeken en presenteren.*

Een greep uit de
verzameling van het
Natuurmuseum Rotterdam.

(foto's: Jaap van Leeuwen)

Aantallen

De collectie-omvang vervolgens. Niet een zeer wezenlijk aspect van ons werk, maar toch geeft het getalsmatige gegeven van de omvang van de collectie een zekere aanwijzing over het belang van de instelling. Niet voor niets hebben de nationale musea, het Zoölogisch Museum Amsterdam en Naturalis in Leiden, een omvangrijke collectie, en het Natuurmuseum Bos en Dierenwereld te Holten een uiterst geringe: <1000 exemplaren volgens bijlage 5, pagina 62. De cijfers spreken voor zich en ik zal niet in detail hier alles opnoemen. Ik meld alleen dat de RK musea van Groningen, Denekamp, Zwolle, Nijmegen, Texel, IJmuiden, en Oostkapelle een collectie bezitten die kleiner is dan die van het (niet als RK museum gekwalificeerde) Museum Miramar te Vledder. Een collectie die het aantal van 100.000 geregistreerde objecten te boven gaat vinden we alleen in Leeuwarden, Enschede, Rotterdam en Maastricht. Houdt u die vier namen even in gedachten vast en let daarbij op de geografische spreiding! Zo kom ik aan mijn derde constatering: *Een deel van de Regionale Kernmusea heeft slechts een bescheiden collectie in huis.*

Een nieuwe indeling

Graag wil ik na deze drie constateringingen toewerken naar een aanbeveling. Laten we erkennen dat de indeling van WVC in dertien Regionale Kernmusea een ongelukkige blijkt te zijn: er is geen goede regionale spreiding en teveel kwalitatief, kwantitatief en inhoudelijk verschil om ook maar bij benadering te kunnen spreken van een aparte categorie. Als we wél het idee willen vasthouden van een aantal natuurhistorische musea die een regionale taak vervullen, dan moeten we die regio's goed definiëren en niet met politieke maar met biologische of geologische grenzen markeren. Dus:

Laten we één Regionaal Natuurhistorisch

Kernmuseum aanwijzen dat zich richt op het Holocene gedeelte van ons land: het klei- en veengebied, inclusief de kuststrook en de Noordzee.

Laten we één museum benoemen dat zich specifiek richt op het Pleistoceen: het hogere deel van ons land, grotendeels met een ondergrond van al dan niet opgestuwd zand.

Laten we verder één museum koesteren dat zich richt op het meest bijzondere stuk van Nederland, zich inwiggend tussen België en Duitsland, met een geheel eigen flora, fauna

en ondergrond: Zuid-Limburg.

En, tenslotte, laten we één museum aanwijzen dat zich richt op het snelstgroeiende en qua oppervlak steeds belangrijker gebied: het stedelijk milieu, dat volgens deskundigen van IBN-DLO in Wageningen voor de Nederlandse biodiversiteit intussen belangrijker is geworden dan het zg. platteland.

Vier regionale natuurhistorische musea. Heeft u die vier namen nog vastgehouden die ik daarnet noemde? Leeuwarden, Enschede, Maastricht en Rotterdam. Deze vier RK musea zouden zich nog meer dan nu wellicht het geval is moeten bekeren tot het wezen van een NH museum, waar het vormen en beheren van een collectie van natuurhistorische objecten centraal staat. Objecten, vermeld in de specifieke biogeografische regio waar het museum zich op richt, uiteraard zonder dat dit tot een dogmatische verstarring leidt. Hopelijk heeft deze gedachte een stimulerende invloed op de discussie over de nieuwe en actuele invulling van het oude begrip Regionaal Kernmuseum. Please don't shoot the messenger. [de redactie houdt zich aanbevolen voor schriftelijke reacties].

Nota: VERZAMELDE NATUUR, de Natuurhistorische Collectie Nederland – onder redactie van Arthur E. Decae, Douwe Th. De Graaf en Harry Wijnands. Uitgave van de Sectie Natuurhistorische Musea van de Nederlandse Museumvereniging, 1998, 70 pp.

Een nieuwe indeling
van regionale
natuurhistorische musea.
(illustratie: Jaap van Leeuwen)

